

УДК 330.354:336.57

*В. П. Козлов,
к. е. н., доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

*V. P. Kozlov
Ph. D. of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Finance and Banking,
Vasyl's Stus Donetsk National University, Vinnytsia*

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню такого механізму економічного зростання, як державно-приватне партнерство. Цей механізм, який представляє собою симбіоз ринкових та неринкових джерел, може грати більш значну роль у фінансуванні інвестиційної діяльності, залученні додаткових коштів у бюджетний сектор. Він дасть можливість вирішити завдання підвищення життєвого рівня населення на основі підвищення темпів зростання економіки. В статті проведено аналіз статистичних показників щодо стану укладання угод державно-приватного партнерства в Україні; виявлено, що переважною формою державно-приватного партнерства є концесія; виявлено основні причини, які стримують розвиток державно-приватного партнерства в Україні та сформульовано пропозиції, які дозволять розширити використання механізму державно-приватного партнерства у процесі удосконалення взаємовідносин між державою та приватним капіталом.

The article is devoted to the study of such a mechanism of economic growth as a public-private partnership. This mechanism, which is a symbiosis of market and non-market sources, can play a more significant role in financing investment activities, attracting additional funds to the budget sector. It will enable to solve the problems of raising the living standards of the population on the basis of increasing the rate of economic growth. The article analyzes the statistical indicators of concluding public-private partnership agreements in Ukraine. The prevailing form of public-private partnership is revealed to be a concession. We have discovered the main reasons that hamper the development of public-private partnership in Ukraine and have formulated some proposals that will expand the use of mechanism of public-private partnership in the process of improving the relationship between governmental and private capitals.

Ключові слова: *інвестиції; економічне зростання; державно-приватне партнерство; концесія.*

Keywords: *investments; economical growth; public-private partnership; concession.*

Постановка проблеми. В ринковій економіці вирішення завдань підвищення рівня життя населення та вирішення інших соціальних проблем можливо лише при високих і постійних темпах економічного зростання. Для забезпечення економічного зростання можуть використовуватися як ринкові, так і неринкові, бюджетні механізми. В умовах обмеженості бюджетних коштів держава не в змозі за рахунок бюджетних механізмів

забезпечити вирішення соціальних проблем. Необхідно використовувати інші фінансові механізми, такі, що являють собою різні форми співфінансування, або державно-приватного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку державно-приватного партнерства протягом останніх років було присвячено багато робіт українських та зарубіжних учених. Теоретичні та практичні аспекти формування ефективних відносин державного та приватного секторів в Україні розглядали С. Сімак, М. Авксент'єв. В працях таких російських науковців, як Новицький Н., Варнавський В. розглядається роль державно-приватного партнерства в інвестиційному процесі. Але особливості розвитку державно-приватного партнерства в Україні вимагають подальшого дослідження з метою забезпечення ефективного функціонування цього механізму.

Мета дослідження. Проаналізувати сучасний стан розвитку державно-приватного партнерства в Україні, виявити основні проблеми, які стримують його розвиток та запропонувати комплекс заходів, які сприятимуть становленню державно-приватного партнерства як важливого інструмента соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою функціонування будь-якої економіки є економічне зростання. Це пояснюється тим, що тільки в умовах стабільного економічного зростання з'являється можливість задоволення суспільних (колективних та індивідуальних) потреб і підвищення рівня життя населення. Для України актуальним є необхідність значного зростання рівня наявних доходів на одну особу, зниження рівня бідності, збільшення частки осіб, які самостійно будують своє майбутнє.

Темпи економічного зростання в Україні, відповідно до даних Національного банку, в 2017 році склали 2,5%, а в 2018 році очікується збільшення темпів зростання економіки до 3,4%. Основним фактором такого зростання є висока інвестиційна активність суб'єктів економіки. Інвестиційна активність буде відігравати основну роль у підтримці темпів економічного зростання і в 2019 - 2020 роках, не зважаючи на зниження темпів економічного зростання в цей період до 2,9%. Таке зниження буде пов'язано з зниженням ефектів фіскального пом'якшення та жорсткою монетарною політикою НБУ, яка направлена на досягнення цільового діапазону інфляції (на кінець 2019 року - 5,8%, на кінець 2020 року - 5,0%) [1].

У той же час очікувані темпи зростання економіки недостатні, щоб вирішити завдання підвищення життєвого рівня населення.

В останні роки рівень життя населення в Україні залишається дуже низьким, що веде до зростання рівня бідності.

Згідно з даними Державної служби статистики, наявний дохід у розрахунку на 1 особу у 2015 році складав 31044,3 грн. на рік (1421 дол. США на рік, або 118,45 дол. США на місяць). У 2016 році цей показник номінально зріс до 35776,9 грн. на рік, але в доларах США ця сума складала 1400 дол. США на рік, або 116,65 дол. США на місяць [2]. Тобто наявний дохід у розрахунку на 1 особу практично скоротився у 2016 році по відношенню до 2015 року.

Якщо порівняти показник наявного доходу на 1 особу в Україні з середнім показником добробуту на 1 людину у світі (52800 дол. США на рік), то наявний дохід на одну особу в Україні більше ніж у 37 разів менше показника добробуту на 1 людину в світі.

В Україні, за даними Українського інституту дослідження екстремізму, 58% бідних громадян, що має значні негативні наслідки для держави: скорочується внутрішній ринок, скорочуються обсяги заощаджень населення, знижується якість людських ресурсів, знижується мотивація до праці, знижується соціальна активність населення [3].

У будь-якій національній економічній системі функціонують різні фінансові механізми економічного зростання, які можуть бути ринковими, неринковими або представляти собою симбіоз ринкових і неринкових джерел.

У ринковій економіці більшість процесів носять ринковий характер, тобто пов'язані з виробництвом і реалізацією на ринку різноманітних благ і послуг. При цьому широко використовуються такі фінансові механізми економічного зростання, як інвестиції, залучені з національного і світового фінансових ринків, кредити.

Значну частину економічних процесів в ринковій економіці представляють процеси, які, з одного боку, пов'язані зі створенням внутрішнього продукту і доданої вартості, а з іншого боку, цей створений продукт на ринок не надходить. Такі економічні процеси відбуваються в неринковому, бюджетному секторі: державне управління, оборона, охорона правопорядку, соціальні потреби.

У розвиненій економіці зростання неринкового сектора є позитивним моментом, особливістю постіндустріальної економіки.

У країнах, які ще знаходяться на стадії індустріального розвитку, до яких відноситься і Україна, зростання неринкового, бюджетного сектора є фактором, який стримує економічне зростання. Наявність значного неринкового сектора обмежує свободу конкуренції, спотворює справедливі ціни, призводить до економічної неефективності діяльності суб'єктів, генерує інфляцію, знижує стимули до розвитку.

Більш складним фінансовим інструментом економічного зростання є симбіоз ринкових і неринкових джерел коштів, який з'явився на сучасному етапі економічного розвитку.

Існують актуальні напрямки інвестування, які не здатні залучити приватний капітал. Для фінансування складних інвестиційних проектів національного значення з тривалими термінами окупності (дороги, порти та ін.), проектів публічного сектора, які безпосередньої віддачі не приносять, приватний бізнес не може мобілізувати достатні фінансові ресурси і не проявляє інтерес до таких проектів. Метою приватного бізнесу є швидка віддача і висока норма прибутку на інвестиції. Він не може і не повинен керуватися критеріями

оптимального розвитку національної економіки. Такими критеріями в своїй діяльності керується держава, яке з метою диверсифікації і модернізації економіки організовує фінансування проектів, які не цікаві приватному капіталу, через спеціальні державні фінансові інститути розвитку, державний бюджет або через цільові фонди. Скоротити державні витрати на ці цілі може допомогти механізм симбіозу ринкових і неринкових джерел коштів.

За економічною суттю цей механізм представляє собою різні форми співфінансування, або державно-приватного партнерства. Збільшення масштабів і інструментів державно-приватного партнерства в Україні об'єктивно пов'язано з проведенням економічних реформ.

В Україні протягом усіх років незалежності створювалися основні передумови розвитку державно-приватного партнерства, накопичувався досвід застосування його інструментів на практиці. Відбувалося становлення нормативно-правової бази державно-приватного партнерства.

Основним законодавчим актом, який регулює державно-приватне партнерство в Україні, є Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1.07.2010 р. У Законі визначено організаційні та економічні основи державно-приватного партнерства в Україні, визначені його ознаки та принципи здійснення. Законодавство України забезпечує для інвесторів гарантії їх діяльності.

Відповідно до Закону, під державно-приватним партнерством розуміють співпрацю між державою і територіальними громадами з юридичними або фізичними особами-підприємцями на основі договорів. Така співпраця має відповідати певним ознаками державно-приватного партнерства: надання прав управління (користування, експлуатації) об'єктом партнерства, довготривалість відносин (5-50 років), передача приватному партнеру частини ризиків, внесення приватним партнером інвестицій з джерел, які не заборонені законодавством [4].

При здійсненні державно-приватного партнерства можуть укладатися договори про концесію, про управління майном, про спільну діяльність та ін.

Широке використання механізму державно-приватного партнерства має позитивний вплив на економіку, який полягає в тому, що:

- державно-приватне партнерство підвищує ефективність використання бюджетних коштів;
- державно-приватне партнерство розширює регулюючі та стимулюючі можливості органів державної влади (як центральних, так і на місцях);
- державно-приватне партнерство дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси для потреб соціально-економічного розвитку територій.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, станом на 1.01.2018 р. в Україні було укладено 191 договір державно-приватного партнерства, з яких реально працювало 182 проєкта. Серед проєктів які реально реалізуються, найбільш популярними є договори концесії (86,3%), на договори про спільну діяльність припадає 13,2%, на договори державно-приватного партнерства припадає 0,5%. Договори концесії популярні в таких областях, як Полтавська (109 договорів), Миколаївська (14 договорів), Київська (13 договорів), Запорізька (7 договорів). Договори спільної діяльності частіше уклали в Одеській (6 договорів), Закарпатській (5 договорів), Полтавській (5 договорів) областях. Тільки 1 договір державно-приватного партнерства було укладено в Хмельницькій області [5].

Переважною формою державно-приватного партнерства є концесія. Це пояснюється тим, що концесія дозволяє залучити приватний, в тому числі і іноземний капітал без втрати стратегічного контролю з боку держави над життєво важливими системами і об'єктами.

Аналіз договорів, які реалізувались на засадах державно-приватного партнерства, за ознакою виду діяльності, довів, що найбільшу долю складають договори, укладені в такій сфері господарської діяльності, як оброблення відходів (64,2%). 21,4% від загальної кількості складають договори в сфері збору, очищення та розподілення води. У сфері будівництва, експлуатації автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури реалізувалося 3,9% договорів. Договори з виробництва, транспортування і постачання тепла становлять 5,5% від загальної кількості. Договори з виробництва, розподілення та постачання електричної енергії становлять 1,1 % від загальної кількості; договори управління нерухомістю - 1,1 %; договори, пов'язані з пошуком, розвідкою родовищ корисних копалин та їх видобуванням - 0,6 %; інші договори - 1,7 %.

Проведений аналіз показав, що до теперішнього часу механізм державно-приватного партнерства в повній мірі не використовується в реформуванні економіки України.

Критичний огляд літератури довів, що більшість економістів виділяють наступні основні причини, які стримують розвиток державно-приватного партнерства в Україні:

- слабкість національного ринку капіталу;
- низька активність іноземних інвесторів;
- відсутність державної програми модернізації економіки;
- відсутність сприятливого правового середовища для укладання та реалізації договорів в сфері державно-приватного партнерства;
- невисокі інвестиційні можливості державного бюджету [6, 8].

Впровадженню моделей державно-приватного партнерства в Україні також перешкоджає недостатність знань і компетенцій у представників органів державної та місцевої влади.

Державно-приватне партнерство повинно стати важливим інструментом соціально-економічного розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях. Для цього пропонується здійснити комплекс заходів, до яких відносяться заходи:

- розробка цілісної концепції розвитку партнерських взаємовідносин держави і бізнесу;
- створення спеціальних високотехнологічних зон, інноваційно-промислових комплексів;
- розширення участі приватних інвесторів у створенні мережі суб'єктів інноваційної інфраструктури (технопарків);
- створення регіональних інвестиційних фондів, які будуть залучати інвестиції на регіональному рівні і відповідно до регіональних пріоритетів [7, стр.57; 8].

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що упродовж останніх років в Україні розвиваються відносини державно-приватного партнерства та зростає їх роль у підвищенні ефективності впровадження інноваційних та соціальних проектів, вирішенні завдань підвищення рівня життя населення. Але існують недоліки механізму державно-приватного партнерства, які стримують його розвиток. Запропонований комплекс заходів дозволить збільшити зацікавленість в методах державно-приватного партнерства як з боку держави, так і з боку бізнесу. Предметом подальшого дослідження будуть питання ефективного використання різних форм державно-приватного партнерства.

Література.

1. Національний банк України [Електронний ресурс]: офіційний вебсайт – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: офіційний вебсайт – Режим доступу: <http://www.ukr.stat.gov.ua>.
3. Український інститут дослідження екстремізму [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/bidnist.pdf>.
4. Про державно-приватне партнерство: Закон України: за станом на 10 червня 2018 р. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]: офіційний вебсайт – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62a9b6fb-27ff-462a-b351-eeeafb26b6f&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini>.
6. Авксентьев М.Ю. Анализ развития механизмов державно-приватного партнерства в странах, що розвиваються у період з 1990 по 2001 рр. / М.Ю. Авксентьев // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – Вип. 11 (102) / наук. ред. І.К. Бондар. – К.: НДЕІ, 2009. – С. 143-150.
7. Новицкий Н. А. Государственно-частное партнёрство в развитии инновационных циклов // Институты и механизмы государственного регулирования экономики. Сборник. – М.: ИЭ РАН, 2013. -255с.
8. Сімак С. В. Інституційні основи дослідження механізмів взаємодії громадянського суспільства, влади та бізнесу[Електронний ресурс] / С.В.Сімак // Державне управління: удосконалення та розвиток.– 2016. - № 4. – Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=964>

References.

1. National Bank of Ukraine, available at: <http://www.nbu.gov.ua>.
2. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukr.stat.gov.ua>.
3. Ukrainian Institute for Extremism Research, available at: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/bidnist.pdf>.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On public-private partnership", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
5. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62a9b6fb-27ff-462a-b351-eeeafb26b6f&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini>.
6. Avksientiev, M.Yu. (2009), "Analysis of the development of public-private partnership mechanisms in developing countries from 1990 to 2001", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: zb. nauk. prats*, vol. 11 (102), pp. 143-150.
7. Novickij, N. A. (2013), *Gosudarstvenno-chastnoe partniorstvo v razvitii innovacionnyh ciklov* [Public-private partnership in the development of innovation cycles], *Instituty i mehanizmy gosudarstvennogo regulirovaniya jekonomiki*. Sbornik, IJe RAN, Moscow, Russia, p.255.
8. Simak, S. V. (2016), "The institutional basics of research cooperation mechanisms civil society, authorities and business", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 4, [Online], available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=964>

Стаття надійшла до редакції 20.08.2018 р.